

gezegd (ik wilde het hem gemakkelijk maken): generaal Reynders weg of ik weg, de verantwoordelijkheid voor deze opperbevelhebber kan ik niet langer dragen.¹

Maar zo vlug ging alles niet – en ook het belcid van deze schijnbaar ferme, in werkelijkheid aarzelende minister zou aanzienlijk minder strak zijn dan men op grond van die uitspraak zou veronderstellen.

Op 30 december (dezelfde dag waarop generaal Reynders het *gentlemen's agreement* opzegde) vond een nieuwe bespreking bij de koningin plaats. Eerst de dag tevoren had de generaal van de minister vernomen waarover gesproken zou worden maar deze had niet open kaart gespeeld: hij had alles wat hij op 20 december in Zeist te horen gekregen had, voor zich gehouden. Minister Dijkhoorn betoogde tijdens die bespreking tweeërlei: een terugtocht in oorlogstijd van de Grebbelinie op het oostfront van de Vesting Holland werd door de opperofficieren welke die terugtocht moesten voorbereiden en leiden, voor onmogelijk gehouden (een mededeling die de opperbevelhebber volslagen overrompelde en 'uiterst pijnlijk' trof, 'aangezien hem hieromtrent geen enkele mededeling van de commandant van het veldleger had bereikt²), voorts zei de minister dat men niet twee stellingen tegelijk kon inrichten: men moest de hoofdweerstand bieden òf in de Grebbelinie òf aan het oostfront van de Vesting Holland, zelf prefereerde hij de Grebbelinie.

Generaal Reynders kwam aan het woord. Hij hield aan de conceptie vast die aan de opdracht van 9 september ten grondslag gelegen had: eerst de Grebbelinie verdedigen, dan het oostfront van de Vesting Holland, maar voor de verdediging van de Grebbelinie die inmiddels versterkt was en die ook hij nog verder wilde uitbouwen, wenste hij nu meer te gebruiken dan alleen maar een achterhoede: de twee legerkorpsen namelijk die er opgesteld stonden; moesten zij die verdediging opgeven, dan zouden zij beide westwaarts terugtrekken; dat was, meende hij, 'een manoeuvre welke, mits nauwkeurig voorbereid, zeer goed uitvoerbaar was.'³ Minister Dijkhoorn dacht

¹ Getuige A. Q. H. Dijkhoorn, a.v., dl. I c, p. 32. ² Generaal van Voorst tot Voorst bracht zijn afwijkende inzichten eerst met een brief van 2 januari 1940 ter kennis van generaal Reynders. Op die brief kwam te staan: 'In ontwerp gereed 20 december 1939': de dag waarop minister Dijkhoorn in Zeist verscheen (a.v., dl. I b, p. 26–28). Was het geweten van generaal van Voorst tot Voorst niet gheel zuiver? Aan de Enquêtecommissie verklaarde hij uitdrukkelijk, dat generaal Reynders hem geen verwijt gemaakt had over zijn optreden (Getuige J. J. G. van Voorst tot Voorst, a.v., dl. I c, p. 86). ³ N. T. Carstens: 'Verhouding tussen regering en opperbevel tijdens de mobilisatie tot het aftreden van generaal Reynders', a.v., dl. I b, p. 75.